

Чешката литература во Република Македонија

Јасминка Делова-Силјанова

На почетокот сакам да го изразам своето задоволство што денес можам да зборувам за тоа дека македонските издавачки куќи покажуваат сè поголем интерес за превод на книги од чешки автори на македонски јазик. Исто така, задоволството е дотолку поголемо што како преведувачи од чешки на македонски јазик се јавуваат дипломирани студенти-бохемисти од Катедрата за славистика на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје.

Во овој труд ќе се обидам да дадам еден преглед на првите преводи од чешки на македонски, па сè до денес. Податоците за преводите од чешки на македонски јазик се земени од COBISS Кооперативен онлајн библиографски систем и сервиси на Република Македонија.

Според овој библиографски систем првите преводи на македонски јазик датираат од педесетите години на минатиот век. Првите преводи се дела на чешки јазик за деца, па така меѓу првите е преводот на детски раскази (*Devatero pohádek*) од Карел Чапек. Во библиографскиот систем COBISS нема информација за преведувачот на изданието од 1952 г., но во подоцнежното издание веќе е наведено дека преводот е направен преку словенечки јазик. Во истиот период со едно реиздание е романот за деца *Клабзубовите единесетмина* од Едуард Бас, а во превод на Бранка Кубеш¹. Во овој дел припаѓа и изборот приказни од Божена Њемцова, а во превод на Кири Андоновски.

Во тогашна Југославија, во тој повоен период, македонската читателска публика се запознава и со чешката поезија преку препевите на Блаже Конески. Имено, покрај сопствените поетски дела и препеви од други јазици, Блаже Конески кој мошне добро го познавал чешкиот јазик, на македонската јавност ѝ ги доближил стиховите на Карел Хинек Маха, Карел Јармир Ербен, Витезслав Незвал, Јиржи Волкер и Јан Неруда. Според изборот на поети и секако на песни, може да се каже дека бил мошне добар познавач на чешкото литературно/поетско творештво, зашто за препев ги одбрал токму позначајните чешки поети и песни.

¹ Бранка Кубеш е дипломиран филолог и книжевен критичар. Била лекторка по македонски јазик во Прага.

Во шеесеттите години од минатиот век Блаже Конески препеал песна од Петар Безруч, а како препејувач на песни од Незвал се јавува и Гане Тодоровски. Несомнено како куриозитет треба да се спомене и тоа дека во 1969 г. од печат излегува и првиот превод на македонски јазик на светски познатиот роман на Милан Кундера *Шега* во превод на Вера Јанева-Стојановиќ.² Посебно треба да се истакне дека токму на македонски јазик е првиот превод на овој роман во поранешна Југославија, превод на книга која долги години потоа ќе биде забранета во Чехословачка Република, а секаде во светот преведувана и сè попозната. Во тие години, исто така, излегуваат од печат и одбрани раскази од Карел Чапек во превод на Вера Јанева.

Седумдесетите години можат да ги одбележат преведени дела што се во рамките на задолжителната лектира од 3–8 одделение во основното образование. Станува збор за Волкер, Чапек, Карел Шиктанц и повторно Чапек со *Избор раскази* во превод на Вера Јанева-Стојановиќ.

Трендот за превод на детска литература и на препејување на позначајните чешки поети продолжува и во осумдесеттите години на минатиот век. Кон веќе споменатите автори се приклучуваат и песни во различни списанија на Јозеф Петерка во препев на Ристо Јачев и на Јарослав Сајферт во препев на Пандо Колевски³ (1983) и на Бранка Кубеш (1987). Во тој период Бранка Кубеш се појавува како преведувач и на избор поезија од Чехословакија меѓу кои и избор поезија и бајки и раскази од Јиржи Волкер. Покрај поезијата, во овој период преведен е романот *Ловец во тајгата* 1 и 2 дел од Јан Козак во превод на Бранка Кубеш. Овој роман е производ на системот од тој период, за разлика од дотогашните преведуваачи автори што се мошне значајни за чешката литература и познати во светски рамки, ова е книга на ангажиран автор кој бил целосно посветен на комунистичката партија и на процесот на нормализација во Чехословакија. Во македонската читателска средина овој превод и автор поминуваат скоро незабележани.

Во овој период преведено и едно мошне значајно и фундаментално дело од чешката литература, а тоа е *Доживувањата на добриот војник Швејк* 1 и 2 дел од Јарослав Хашек, а во превод на Стојан Лекоски.⁴

Во деведесеттите години на минатиот век продолжува трендот на препев на поезија и тоа од Витезслав Незвал во препев на Михо Атанасовски, но преку руски јазик. *Супер сезона* од Јозеф Шкворецки е преведена од страна на Свето Серафимов, но преку англиски јазик. Вацлав Хавел и *Писма-*

2 Д-р Вера Јанева-Стојановиќ е првата професорка-бохемистка на Катедрата за славистика на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје.

3 Пандо Колевски (1937–2011) е македонски поет и преведувач. Потекнува од Егејска Македонија. Завршил Филозофски факултет на Карловиот универзитет во Прага каде живееше.

4 Стојан Лекоски е славист и преведувач кој веќе 7 години живее во Словакија, а работи во Универзитетската библиотека во Братислава.

та на *Олга* се преведени од страна на Стојан Лекоски, а во овој период го имаме преводот на романот *Кракатит* од Карел Чапек во превод на Вера Јанева-Стојановиќ и *Сребрена свадба* од Карел Шиктанц во превод на Пандо Колевски. Донка Роус⁵ прави превод на избор раскази насловени како *Чешки хумористични раскази* во кои што се поместени раскази од Јарослав Хашек, Едуард Бас, Карел Полачек, Јиржи Купка, Милан Кундера, Иван Вискочил и секако за првпат на македонски јазик во рамките на овој избор е преведен Бохумил Храбал со расказот *Лакрдации* и со новелата *Часови по танц за постари и понапреднати*. Од Донка Роус во тој период е преведена на македонски јазик и една детска книга за претшколска возраст *Голема книга на малиот ученик*.

Првите десетина години од вториот милениум интересот за превод на чешката литература е поинтензивен, па така, се јавуваат и преводи на раскази од Михал Вивег во неколку списанија во превод на Донка Роус. Од Вивег преведени се и *Раскази за бракот и сексот* од страна на Донка Роус и Јасминка Делова-Силјанова. Мошне интересниот роман *Тројца за никаде* од тројцата писатели Х. Павловска, И. Херцигова, М. Вивег излегува во превод на Донка Роус. Во овој период Донка Роус ги преведува книгите *Непозната Македонија* од Јулиус Комарек и *Книга за Македонија: патувања и студии од 1925–27 г.* од Лудвик Куба. Донка Роус и Јасминка Делова-Силјанова, исто така, го преведуваат и култниот роман од Божена Њемцова *Бабичка*. Маргарета Карајанова⁶ ги преведува романите на Милан Кундера „*Шега*“ (по вторпат на македонски јазик) и *Смешни љубови* и *Командантот на градот Бугулма* од Јарослав Хашек.

Последниве години имаме и најголема продукција на дела на чешки јазик преведени на македонски јазик. За почеток тука се драмите *Бела болест* и *Р.У.Р.* од Карел Чапек во превод на Донка Роус. Од Карел Чапек излегува нов избор на раскази во превод на Донка Роус и секако, повторно во превод на Донка Роус од Карел Чапек е преведен романот *Војна со дождалците*. *Расказите од вториот џеб* на Карел Чапек се преведени од страна на Диме Митревски.⁷

Хашек е повторно преведен со изборот раскази под наслов *Шашави раскази* во превод на Маргарета Карајанова. Од бардовите на чешката литература, исто така, е преведен Јан Неруда и неговите *Приказни од Мала Страна* во

5 Д-р Донка Роус е професорка-бохемистка на Катедрата за славистика на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје и преведувач на проза и поезија од чешки на македонски јазик. Завршила Филозофски факултет на Карловиот универзитет во Прага. Во 2010 г. е добитник на чешката награда „Грациас Агит“ за ширење на чешкиот углед во светот.

6 Маргарета Карајанова е дипломиран македонист. Три години била лекторка по македонски јазик на Филозофскиот Факултет на Масариковиот универзитет во Брно, Чешка Република.

7 Диме Митревски е дипломиран преведувач од англиски и од чешки јазик на Филолошкиот Факултет „Блаже Конески“ во Скопје.

превод на Мирјана Мишкоска.⁸ Во овој период се јавуваат уште два романа од Милан Кундера и тоа *Неподнослива леснотија на постоењето* и *Бесмртност* во превод на Маргарета Карајанова. Бохумил Храбал се доближува до македонската читателска јавност преку култниот роман *Строго контролирани возови* во превод на Донка Роус и „Сум го служел англискиот крал“ во превод на Диме Митревски.

Литературата за деца е секако сè уште актуелна, па така во превод на Донка Роус на македонски ја имаме *Бумбарчиња* од Јан Карафијат, книга за деца која само во Чехија има доживеано 72 изданија.

Покрај преводот на прозни дела, Донка Роус во 2010 г. мошне успешно ја препејува поемата *Мај* од Карел Хинек Маха.

Во овој период има уште една серија на романи од поновата чешка литература. Тоа се двата романа на Томаш Змешкал – *Љубовно писмо со клинестии знаци* во превод на Маргарета Карајанова и *Животот на црнобелото јагне* во превод на Драган Георгиевски⁹. На македонски е преведен еден роман на Петра Хулова *Во спомен на баба ми* во превод на Диме Митревски и романот на Маркета Пилатова во превод на Драган Георгиевски *Жолти очи дома водат*.

Од сето ова може да се заклучи дека чешката литература во Македонија на почетокот е претставена преку поезијата, но како поминуваат годините, па сè до денес поголем интерес за превод добива прозата. Секако дека како основа за претставување на една национална литература во друга јазична средина е секогаш потребно да се почне со најзначајните писатели што ја одбележуваат таа одредена национална литература. Но, тука не може да се запре. Новите времиња бараат и нова современа литература. За да може да се има севкупен преглед на една литература, новите, современи автори исто така треба да се приближат/приопштат и во другата јазична средина. Во оваа насока преведувачите и издавачките куќи го имаат својот збор и своето место во однос на изборот на тоа што ќе се преведе од таа/една национална литература.

Последниве години, издавачките куќи во Македонија избираат да ги преведат современите чешки романи што се добитници на книжевна награда, а посебно место има книжеvnата награда Магнезија литера (*Magnesia litera*) како критериум да се преведе одреден роман. Своја улога има и финансиската поддршка на чешкото Министерство за култура за превод на книга/роман од чешки на странски јазик. Како уште една можност за финансиска поддршка за превод на дело од уметничката литература се јавуваат фондови

8 Мирјана Мишкоска е дипломиран преведувач од руски и од чешки јазик на Филолошкиот Факултет „Блаже Конески“ во Скопје.

9 Драган Георгиевски е дипломиран преведувач од англиски и од чешки јазик на Филолошкиот Факултет „Блаже Конески“ во Скопје.

од Европската унија што се даваат за превод на дела од нејзините земји членки. Со влезот на Р. Чешка во ова европско семејство издавачките куќи во Македонија добиваат финансиска поддршка за превод на дела од чешки јазик.

Овој тренд на сè поголем интерес за превод на дела од чешки на македонски јазик се надевам и во иднина ќе остане, па и ќе се зголеми, а секако за поддршка е и тоа – како што реков и на почетокот на ова излагање, дека како преведувачи се јавуваат дипломирани студенти-бохемисти од Катедрата за славистика на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ од Скопје, за разлика од оние преведувачи што преведуваат дела на чешки јазик преку други јазици или пак чешкиот го имаат само приучено. За вистински прием на националната/чешката литература во македонска/друга јазична средина квалитетот на преводот е од неизмерно значење.

Česká literatura v Makedonské republice

Tento příspěvek dává přehled prvních literárních překladů z českého jazyka do makedonštiny od začátku do současnosti. Údaje o přeložených knihách z krásné literatury z češtiny do makedonštiny jsou převzaty z Cooperativního Online Bibliografického systému a služeb Republiky Makedonie – COBISS.

Czech literature in Republic of Macedonia

This paper provides an overview of the first translations of literature from Czech into Macedonian language, until today. The information about the translated literature from Czech into Macedonian language is taken from COBISS Co-operative Online Bibliographic System and Services of the Republic of Macedonia.